

ZATVORSKE BIBLIOTEKE U ZATVORSKOM SISTEMU BOSNE I HERCEGOVINE

*Prof. dr Vildana Pleh*¹³³

Vanredna profesorica na Univerzitetu u Sarajevu - Pravnom fakultetu

*Alma Ljubica Kovačević*¹³⁴

Osnivač i predsjednica „Inicijative za suzbijanje kriminala i resocijalizaciju (CSRI)“

Apstrakt: Cilj izricanja i izvršenja kazne zatvora je prevashodno resocijalizacija i reintegracija počinioca krivičnog djela u društvo, nakon njenog izvršenja. U zatvorskom sistemu i sistemu izvršenja kazne zatvora, predviđeni su različiti načini ostvarivanja navedenih ciljeva kroz programe i tretmane koji se provode kroz aktivnosti koje zatvorenici obavljaju u zatvorima poput: rada, obrazovanja, adekvatnog korištenja slobodnog vremena, različitih specijalnih edukacija, zatim sportske aktivnosti, kreativne radionice, čitanje knjiga, pisanje literarnih radova, odvijanje niza terapija u okviru programa rehabilitacije koje su povezane sa navedenim aktivnostima i sl. U tom pravcu su i autorice ovog rada predstavile značaj postojanja biblioteka i bogastvo bibliotečkog fonada te stanje u zatvorskim bibliotekama u zatvorskom sistemu u BiH. Nakon kratkog upoznavanja sa zatvorskim sistemom i sistemom izvršenja kazne zatvora u BiH, posebnu pažnju su posvetile terapijskom radu i važnosti postojanja biblioteka radi rehabilitacije, zatim obrazovanja, važnosti raznih specijalnih edukacija, nekih obuka iz oblasti informatike te čitanju knjiga u slobodno vrijeme kao vidu kreativne i terapijske radionice. Veoma značajan dio rada su rezultati istraživanja o stanju u bibliotekama u zatvorskom sistemu u BiH i odgovor na postavljenu hipotezu "Bibliotečki fond u zatvorima u BiH ne odgovara potrebama zatvorenika". Nakon provedenog intervjua i analize anketnih upitnika provedenih u nekoliko zatvora u BiH, autorice izvode zaključke o broju i sadržaju bibliotečkog fonda zaključujući da li postojeće stanje zadovoljava potrebe zatvorenika u zatvorima. Na kraju predlažu kako unaprijediti stanje u zatvorima u pogledu obogaćivanja zatvorskih biblioteka, a samim tim i omogućiti realizaciju programa obrazovanja, korisnog iskorištavanja slobodnog vremena i, u konačnici, obezbjediti kvalitetniju resocijalizaciju.

Ključne riječi: sistem izvršenja kazne zatvora, Bosna i Hercegovina, biblioteke, obrazovanje, terapija, resocijalizacija.

Uvod o zatvorskom sistemu u Bosni i Hercegovini

Individualizacija kazne zatvora kroz represivni model ideja je na kojoj se temelji većina zakona koji regulišu oblast izvršenja krivičnih sankcija, odnosno, propisi koji uređuju penitencijarni sistem, odnosno, sistem izvršenja kazne zatvora u jednoj državi. Na tom „fonu“ je i krivično zakonodavstvo u BiH, odnosno, propisi koji uređuju zatvorski sistem u BiH¹³⁵. Sistem izvršenja kazne zatvora se

¹³³ v.pleh@pfsa.unsa.ba

¹³⁴ alma.kovacevic@hotmail.co.uk

¹³⁵ Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera „Službeni glasnik BiH“ broj 13/05, 53/07, 97/07 i 12/10 (ZIKS BiH); Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija Federacije Bosne i Hercegovine. “Službene novine FBiH” broj 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11 (ZIKSFBiH); Zakonu o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske “Službeni glasnik RS” broj 63/18 (ZIKS RS); Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine “Službeni glasnik Brčko Distrikta” broj31/11(ZIKS BDBiH).

sastoji od principa na kojima se temelji sistem, zatim pravima osoba lišenih slobode¹³⁶, načinima kontrole poštivanja zagaranovanih prava te ćemo se osvrnuti i na zakonska rješenja koji se odnose na tretman zatvorenika. Sa druge strane, dat ćemo i kratak pregled stanja u praksi u pogledu broja i vrste kazneno-popravnih zavoda, njihovih kapaciteta, odnosno pojedinih parametara koji su značajni za ovu temu. Obzirom na uređenje države, penitencijarni sistem BiH uređen je zakonima BiH, entitenskim i zakonima BDBiH. Prilikom izrade i donošenja spomenutih propisa koji regulišu uređenje i funkcionisanje zatvorskog sistema u BiH, kao osnov su korišteni opšteprihvaćeni standardi utvrđeni međunarodnim dokumentima.¹³⁷ Iz niza međunarodnih dokumenata posebno izdvajamo Evropska zatvorska pravila (2006) koja su, kao takva, od posebnog značaja i za zatvorski sistem u BiH, tim prije što je Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS) BiH usklađen sa zahtjevima ovih Pravila kao i entitetski zakoni i ZIKS BDBiH. Poštivanje prava osoba lišenih slobode zagaranovanih navedenim zakonima i adekvatna primjena propisa o izvršenju krivičnih sankcija obezbijedena je kroz jedan sistem nadzora državnih organa, odnosno, nezavisnih državnih tijela i međunarodnih organizacija.

Poštujući opšteprihvaćene kriterije klasifikacije kazneno-popravnih zavoda (KPZ), i to klasifikaciju prema spolu, uzrastu (izdvajanje maloljetnika od punoljetnih osoba lišenih slobode) i stepenu obezbijedjenja objekata, možemo reći da je penitencijarni sistem u BiH, uglavnom, organizovan u skladu sa zahtjevima međunarodnih standarda. Tako, prema stepenu obezbijedjenja, stepenu ograničenja slobode kretanja zatvorenika, kao i primjenjenim mjerama postupanja prema tim osobama, ustanove za izvršenje krivičnih sankcija podjeljene su na ustanove otvorenog, poluotvorenog i zatvorenog tipa. Po pitanju mogućnosti formiranja posebnih odjeljenja u kazneno-popravnim zavodima, predviđeno je da se u zavodima zatvorenog tipa mogu formirati zatvorena i poluotvorena odjeljenja, a u ustanovama poluotvorenog tipa otvorena odjeljenja tog kazneno-popravnog zavoda. U sjedištu i van sjedišta zavoda mogu postojati posebna odjeljenja za izvršenje kazne zatvora za lica muškog ili ženskog pola, te posebna odjeljenja za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora. Odjeljenja sa posebnim režimom i

¹³⁶ U tekstu ćemo koristiti termin „osobe lišene slobode“, „osuđeno lice“ ili „zatvorenici“ u najširem smislu, obzirom da se standardi sadržani u propisima, kako nacionalnim tako i međunarodnim, uglavnom odnose na sve osobe lišene slobode, odnosno, na osobe kojima je pravosnažnom sudskom presudom izrečena kazna zatvora (osuđenik) ili kojima je izrečena mjera pritvora (prtvorenik)

¹³⁷ Evropska konvencija o nadzoru uslovno osuđenih ili uslovno oslobođenih lica (European Convention on the Supervision of Conditionally Sentenced or Conditionally Released offenders, Strazbourg, 30.11.1964. godine – stupila na snagu 22.08.1975. godine, ratifikovana 29.12.1994. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 30.03.1995); Evropska konvencija o transferu osuđenih osoba (Convention on the Transfer of Sentenced Persons, Strazbourg, 21.03.1983. godine – stupila na snagu 01.07.1985.godine);Evropska Konvencija o sprečavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Strazbourg, 26.11.1987.godine – stupila na snagu 01.02.1989.godine);Standardi Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) za postupanje prema licima lišenim slobode;Preporuke Vijeća Evrope koje se odnose na zatvorsku tematiku (No. R(92)16, No. R(99)19, No. R(99)22, Rec(2000)22, Rec (2003)22, Rec(2006)2, Rec (2006)8, Rec (2006)13, CM/Rec (2010)1);Evropska zatvorska pravila (Preporuka Vijeća Evrope Rec (2006) 2);Standardna minimalna pravila UN-a za postupanje sa zatvoreniciima (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners -The Nelson Mandela Rules, usvojena od Generalne skupštine Rezolucijom 70/175 iz 2015.godine); Procedure za efikasniju primjenu Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvoreniciima usvojene Rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća 1984/47; Standardna minimalna pravila UN-a za alternativne kaznene mjere (United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures -The Tokyo Rules, usvojena od Generalne skupštine UN Rezolucijom 45/110 iz 1990.godine);Pravila UN-a za tretman zatvorenica i vanzatorske mere za žene koje su počinile krivična djela (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders -The Bangkok Rules, usvojena od Generalne skupštine UN-a Rezolucijom 65/229 iz 2010.godine);Deklaracija UN-a o zaštiti svih osoba od mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja, usvojena od Generalne skupštine UN-a 9. decembra 1975.godine; Konvencija UN-a protiv mučenja i drugih oblika okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, usvojena od strane Generalne skupštine UN-a Rezolucijom 39/46 od 10.12.1984.godine, stupila na snagu 26.06.1987.godine);Opcioni protokol uz Konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, usvojen od Generalne skupštine UN-a Rezolucijom 57/199 od 18.12.2002.godine, stupio na snagu 22.06.2006.godine

odjeljenja sa maksimalnim obezbjeđenjem i intenzivnim programom postupanja, kao zatvorena odjeljenja, mogu se formirati samo u ustanovama zatvorenog tipa. Mjera pritvora, po pravilu, izvršava se u posebnom odjeljenju KPZ-a, tj. u tzv. pritvorskoj jedinici. Trenutno zatvorski sistem u BiH čine ukupno 14 KPZ-ova, od toga sedam u FBiH, šest KPZ-ova u RS te jedan na nivou BiH. Treba posebno istaći, da BD BiH nema KPZ na svojoj teritoriji nego osuđeničke upućuje u KPZ-ove u FBiH i RS, shodno Memorandumu o razumijevanju potpisanog ispred Ministarstava pravde BDBiH, RS i FBiH iz 2009.godine. Na nivou BiH postoji Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH. U ovaj zavod se upućuju na izdržavanje kazne zatvora lica koja je osudio Sud BiH, kao i oni kojima je taj Sud izrekao mjeru pritvora ili drugu mjeru. Ovaj zatvor je počeo sa radom 2022.godine a do tada su se lica koja je osudio Sud BiH upućivala na izdržavanje kazne u entitetske zatvore.

U FBiH imamo sljedeće kazneno-poravne zavode:

KPZ Zenica – jedini zavod zatvorenog tipa u FBiH

KPZ Sarajevo kao zavod poluotvorenog tipa sa dijelom smještajnih kapaciteta u Ustikolini i Igmanu

KPZ Tuzla kao zavod poluotvorenog tipa koji ima dio svojih smještajnih kapaciteta dijelom u gradu Tuzli, gdje je smješten KPZ za žene i dijelom u Kozlovcu Općina Tuzla,

KPZ Mostar kao zavod poluotvorenog tipa

KPZ Busovača kao zavod poluotvorenog tipa

KPZ Bihać kao zavod poluotvorenog tipa i

KPZ Orašje kao zavod poluotvorenog tipa, pri kojem je formirano Odjeljenje maloljetničkog zatvora.

U RS postoje sljedeće zatvorske jedinice:

KPZ Foča kao KPZ zatvorenog tipa

KPZ u Banja Luci kao KPZ zatvorenog tipa

Okružni zatvor Bijeljina kao KPZ zavod zatvorenog tipa

KPZ u Istočnom Sarajevu kao KPZ poluotvorenog tipa, pri kojem je formirano Odjeljenje zatvora za žene i Odjeljenje zatvora za maloljetnike

Okružni zatvor u Doboju kao KPZ poluotvorenog tipa i

Okružni zatvor u Trebinju kao KPZ poluotvorenog tipa.

U okviru svakog KPZ-a postoje posebna odjeljenja u kojima su smještene pritvorene osobe. Također, pravilo je da u okviru svakog KPZ-a jednog tipa bude formirano po jedno odjeljenje drzgot tipa.

Ostvarivanje svrhe kažnjavanja – put ka resocijalizaciji

Svrha izvršenja kazne zatvora propisana je zakonima iz oblasti krivičnog prava. U suštini, cilj kažnjavanja je ostvarivanje specijalne i generalne prevencije uz satisfakciju žrtve. Ovo podrazumjeva uticaj na učinioca da ubuduće ne čini krivična djela, a koji se ostavljuje kroz proces resocijalizacije provođenjem različitih vrsta tretmana. Posmatrano sa pravnog aspekta, ovaj proces podrazumjeva omogućavanje i realizaciju različitih prava i obaveza zatvorenika koje oni ostavljaju uz pomoć osoblja koje radi u kazneno-popravnim zavodima, i to: odgajatelja (psihologa, pedagoga, soc. radnika i defektologa), zdravstvenih radnika, pripadnika starže i sl. Ta prava i obaveze su npr.: pravo na rad – radni tretman, pravo na obrazovanje-obrazovni tretman, pravo na individualni i kolektivni tretman, te obaveza poštivanja kućnog reda uređenog pravilnikom o kućnom redu. Nepoštivanje tih obaveza za sobom povlači i disciplinsku odgovornost koja podrazumjeva provođenje određenih disciplinskih postupaka i eventualnu primjenu disciplinskih mjera.

Kompletan proces resocijalizacije organizovan je na sljedeći način: prijem i observacija zatvorenika, raspoređivanje i klasifikacija, provođenje tretmana, pripreme za otpust i, na kraju, postpenalni tretman. Zakonodavstvo u BiH je za svaku ovu fazu, koliko je to pravno dozvoljeno, predvidjelo određena pravila postupanja. Obzirom da „penološki¹³⁸ proces“ podrazumjeva aktivno učešće nekoliko nauka,

¹³⁸ Penologija je nauka o izvršenju krivičnih sankcija, prvenstveno kazne zatvora.

odnosno, jedan multidisciplinarni pristup u procesu resocijalizacije, zakoni su regulisali neke opšte stavri koje su u domenu prava. Tako npr. ZIKS-ovi regulišu razloge za: odlaganje početka izdržavanja kazne, dužinu trajanja perioda observacije zatvorenika, osnovne konstruktivne elemente jednog individualnog plana tretmana, pravila za klasifikaciju zatvorenika prema klasifikacionim grupama A,B i C, načine i uslove njihove primjene, pravila o disciplinskoj odgovornosti (vrste disciplinskih prestupa, postupak i disciplinske mjere), pogodnosti u i van zavoda, uslove i načine sticanja i prestanka (gubljenja) prava na pogodnosti, vrste i načine njihove primjene, rad zatvorenika i prava po osnovu rada (pravo na naknadu za rad, pravila o korištenju godišnjeg odmora, radnog veremea i sl.), pravo na obrazovanje i načine njegove realizacije, pravo na zdravstvenu zaštitu i sl. (Sijerčić-Čolić, H. Pleh, V., Uvod u Penologiju i izvršno krivično pravo Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2011).

Svako od navedenih prava i obaveza podrazumjeva određenu aktivnost zatvorenika kako bi to pravo mogli iskoristiti, odnosno, kako bi izvršili postignutu obavezu. Svaka njihova aktivnost „ima za cilj“ što veći angažman zatvorenika radi njihove resocijalizacije i reintegracije u društvo koje se provode planirano i uz stručnu pomoć zaposlenih u službi tretmana pa i u određenoj mjeri i osiguranja.

Pored zakona postoji niz podzakonskih akata kojima se omogućava ostvarivanje pojedinih radnji, odnosno, provođenja mjera rada i tretmana. Njih donose ili nadležna ministarstva ili same ustanove. Tako govorimo npr. o pravilniku o kućnom redu, pravilniku o disciplinskoj odgovornosti, pravilniku o kriterijima za upućivanje osuđenih osoba na izdržavanje kazne zatvora, pravilniku o upućivanju molbi, žalbi i drugih podnesaka, pravilniku o naknodima za rad pritvorenika i zatvorenika, pravilniku o klasifikaciji unutar zavoda i sl.

Penološka individualizacija zatvorenika¹³⁹

Koncept izvršenja kazni u BiH temelji se na resocijalizaciji i rehabilitaciji zatvorenika. Penološki tretman u BiH počinje prijemom osuđenog lica u KPZ, njegovom administrativnom i stručnom obradom, nastavlja se utvrđivanjem i realizacijom penološkog tretmana, a završava pripremom za otpust, odnosno otpustom iz KPZ, tj. sa izdržavanja kazne zatvora. Prva, eksplorativno-dijagnostička faza, obavlja se u prijemno-otpusnom odjeljenju (POO) i traje 15-30 dana. Stručni tim, pored rukovodioca odjeljenja, čine psiholog, socijalni radnik, kriminolog/kriminalista, ponegdje i pedagog. U ovoj fazi, prikupljaju se podaci iz svih raspoloživih izvora kao što su: sudska dokumentacija, dokumenti i izvještaji drugih državnih organa, organizacija i ustanova (policija, centar za socijalni rad, medicinske ustanove), te se obavlja observacija stručnog tima u POO. Proces počinje utvrđivanjem medicinskog statusa. Zatim slijedi izrada socijalne anamneze, pa psihološki nalaz. Integralni nalaz POO temelji se na interpretaciji svih podataka i stručnih mišljenja do kojih se dolazi u ovoj fazi. Zadatak POO je da se svaki pojedinačni slučaj (osuđena osoba) razumije, tj. da se utvdi stručna procjena temeljnih slabosti, teškoća i rizika, s jedne strane, te potencijala za resocijalizaciju, rehabilitaciju i razvoj, s druge strane. Koncept resocijalizacije počiva na ulaznoj premisi da je razvoj teoriskji moguć, pa se tretman temelji na sačuvanim potencijalima osuđene osobe.

Osim eksploracije, zadatak POO je da osuđena lica upozna sa njihovim pravima i obavezama, te uslovima izvršenja, odnosno, izdržavanja kazne. U tu svrhu prezentira im se pravilnik o kućnom redu. Integralni nalaz POO sadrži prijedlog inicijalnog penološkog tretmana. Taj prijedlog se dopunjava odlukom direktora KPZ rasporedom na radno mjesto i u vaspitnu grupu jer se radi o modelu skupnog izdržavanja kazne. Raspored na rad obavlja se u skladu sa radnom sposobnošću, afinitetima i mogućnostima KPZ-a. Prema relevantnim propisima, rad zatvorenika nije obavezan, ali je obaveza KPZ da svim osuđenim licima osigura pravo na rad. U daljnjoj proceduri, vaspitač je dužan da za svako osuđeno lice izradi plan penološkog tretmana, te da ga, u saradnji sa osuđenim licem, i realizuje. Temeljni princip tretmana je princip individualizacije. On se odnosi, prije svega, na psihološki profil i

¹³⁹ Pri analizi i interpretaciji ovog dijela rada i narednih koji se tiču penološkog aspekta tretmana korištena su razmišljanja i kritički osvrti Ibrahima Prohića, psihologa, koji je cijeli radni vijek radio u službi tretmana zatvorenika kao vaspitač, a koji je ujedno i osnivač i stručni konsultant u “Inicijativi za suzbijanje kriminala i resocijalizaciju (CSRI)”

kriminogene potrebe, odnosno, na sve mjere i postupke koji će biti primjenjeni tokom boravka u zatvoru. Plan bi trebalo da sadrži jasno definisane i konkretizovane ciljeve tretmana, metode i tehnike rada, te dinamiku realizacije.

Završetak podrazumjeva stručnu evaluaciju toka i efekata tretmana, preporuke za postpenalni tretman i prognozu o ponašanju, odnosno, rizik od povrata.

Individualni plan tretmana obuhvata¹⁴⁰:

internu klasifikacijsku grupu, vaspitni kolektiv, te vaspitača
psihološki profil osuđenog lica
rad osuđenih lica
obrazovanje i stručno osposobljavanje
slobodne aktivnosti
oblik i intenzitet vaspitnog rada
stepen rizika i potreba
posebne /specifične potrebe i
mjere postpenalne pomoći i zaštite.

Individualni plan tretmana se vremenom mijenja i prilagođava potrebama i postignutim rezultatima tretmana. Provođenje procesa resocijalizacije osuđenika provodi se upravo kroz razne oblike tretmana. *Kontinuiran i individualizovan tretman ne ostvaruje uvijek željeni cilj ali predstavlja najbolji način ostvarivanja ciljeva resocijalizacije.* Nakon klasifikacije zatvorenika u odgovarajuću klasifikacionu grupu, konačno, se vrši i njegov smještaj u određenu ćeliju. Početak izvršenja kazne zatvora može biti i odgođen iz razloga i pod uslovima predviđenim relevantnim propisima. Pravila određivanja i vrste klasifikacionih grupa uređena su pravilnikom ili uputstvom za klasifikaciju ili reklasifikaciju osuđenika. Prema tim pravilnicima postoje tri klasifikacione grupe:

Klasifikaciona grupa „A“ u koju se raspoređuju osuđena lica koja imaju primjerno ponašanje, koja u potpunosti prihvataju tretman i postižu odlične ili vrlo dobre rezultate na aktivnostima predviđenim tretmanom, te se za njih može pretpostaviti da su postigli značajne rezultate na planu resocijalizacije.

Klasifikaciona grupa „B“ u koju se raspoređuju osuđena lica koja imaju uglavnom zadovoljavajuće ponašanje, koja prihvataju tretman i postižu zadovoljavajuće rezultate, te za koje se realno može očekivati da će se tretman, uz poboljšanje, realizovati.

Klasifikaciona grupa „C“ u koju se svrstavaju oni koji nisu postigli pozitivne rezultate na planu provođenja tretmana i kod kojih postoje značajne teškoće u realizaciji tretmana, te koji pokazuju nezadovoljavajuće i destruktivno ponašanje.

Isto tako, određuje se vaspitač koji je zadužen za kontinuirano praćenje lica, redovno popunjavanje ličnog dosijea sa promjenama u ponašanju, odnosu prema krivičnom djelu, zatvorskoj kazni, radnim aktivnostima, kulturno-prosvjetnim i sportskim aktivnostima, stručnoj osposobljenosti, ukratko, svim promjenama na osnovu kojih se kasnije mogu pisati izvještaji za raspoređivanje u odjeljenje sa blažim režimom osiguranja i primjenu instituta uslovnog otpusta i pomilovanja.

Korištenje slobodnog vremena od posebne je važnosti za uspješan tretman, odnosno, konačni uspjeh programa resocijalizacije. U tom smislu, značajno je napomenuti da bavljenje sportom, kulturnim i edukativnim sadržajima, odnosno, održavanjem različitih kreativnih radionica a naročito educiranje i sticanje novih znanja i vještina učenjem i čitanjem dostupne literature iz bibliotečkog fonda zatvora, daju najveći doprinos uspješnoj resocijalizaciji. Pravo na obrazovanje ne “zaustavlja se” u okviru i nakon formalnog obrazovanja zatvorenika i završetka školovanja, nego se upotpunjuje i nastavlja svakodnevnim nadopunjavanjem i usavršavanjem stečenog znanja upravo kroz čitanje knjiga, publikacija i sl.u raspoloživom vremenu. Upravo su i ciljevi koji proizilaze iz istraživačkog dijela ovog rada, koncipirani tako da “provjere” raspoložive resurse u zatvorskom sistemu u BiH, odnosno dostupnost bibliotečkog fonda pojedinim zatvorenicima u cilju provođenja biblioterapije.

¹⁴⁰Navedeni dijelovi individualnog plana tretmana su uobičajni elementi plana tretmana. Međutim, odstupanja su moguća, a razlika postoji i u situacijama kada su u pitanju kratkotrajne kazne zatvora sa jedne, odnosno, kazna dugotrajnog zatvora sa druge strane.

2. Biblioteke i biblioterapija u zatvorskom sistemu u Bosni i Hercegovini

Istraživanje „Zatvorske biblioteke u zatvorskom sistemu u BiH“ je imalo za cilj da doprinese kvalitetu ukupnog procesa tretmana, odnosno, resocijalizacije i rehabilitacije zatvorenika ali i boravka i tretmana pritvorenika. Posebni cilj bio je utvrditi stanje raspoloživog bibliotečkog fonda svih zatvorskih ustanova kako bi se isti u perspektivi mogao proširiti potrebnom literaturom u cilju pomaganja razvoja korisnika i omogućila bolja biblioterapija (liječenje knjigama). U tom pravcu, nastojao se predstaviti sami značaj postojanja biblioteka i bogatstvo, raznolikost, bibliotečkog fonda te stanje u zatvorskim bibliotekama u zatvorskom sistemu u BiH.

Istraživanje je provedeno u okviru projekta „Biblioteke kao kulturni fenomen marginalizovanih slojeva društva“ koji je finansiralo Ministarstvo civilnih poslova BiH a provelo Udruženje „inicijativa za suzbijanje kriminala i resocijalizaciju“ tokom 2023. i 2024.g.

2.1. Specifični problemi u sistemu izvršenja kazne zatvora i „doprinosa“ biblioterapije

U prethodnom dijelu opisano je kako izgleda proces rehabilitacije, odnosno, resocijalizacije zatvorenika i koje se to sistemske aktivnosti i mjere poduzimaju kako bi se taj proces što uspješnije realizovao. S obzirom da je biblioterapija jedan višestruko značajan oblik rehabilitacije (značaj je detaljno opisan u poglavlju “Prikaz rezultata istraživanja”) koji ne zahtijeva veliki napor zatvorenika ali ni vaspitača, neophodno je maksimalno iskoristiti sve potencijale koji u tom pogledu postoje na raspolaganju. U ovom dijelu, kratko ćemo se osvrnuti na neke od slabosti tretmana s obzirom da one otežavaju proces resocijalizacije, a koje se donekle mogu premostiti biblioterapijom.

Tok i efekti penološkog tretmana dominantno zavise od stručne kompetentnosti zatvorskog osoblja, prvenstveno vaspitača, kao osoba koje su zadužene za proces rehabilitacije. Ovdje je nekada prisutan problem s obzirom na to da zavodsko osoblje ima adekvatnu spremu *ali nekada nemaju dovoljno iskustva u radu sa delinkventnim licima*. Tome još možemo dodati česti *nedostatak stručnih usavršavanja i lošu motivaciju nekih uposlenika zavoda*. S obzirom da se biblioterapija može provoditi skoro pa i bez angažmana vaspitača, ovu prednost je potrebno maksimalno iskoristiti. Naravno, poželjno bi bilo da vaspitač razgovara sa korisnikom (zatvorenikom) o pročitanoj štivi i tako radi na promjeni stavova i vrijednosti kod zatvorenika, ali i bez ove komponente terapija može imati efekat. Princip individualizacije u penološkoj praksi u BiH ostaje načelno opredjeljenje, ali ne i realizovani standard. Tretman, u pravilu, ostaje uopšten *bez specifikacije i konkretizacije kriminogenih potreba, psiholoških smetnji i navika u ponašanju* koje blokiraju proces resocijalizacije. Biblioterapijom se mogu mijenjati ove navike. Sljedeća slabost modela je *nesistematičnost*. U fazi nakon izlaska iz POO vaspitači uopšteno definisan tretman ne nadograđuju konkretizovanim planom tretmana, te u njegovoj realizaciji ne primjenjuju stručne metode, tehnike i instrumente. Biblioterapija može biti jedna od ovih stručnih metoda.

Uvid počinioca u vastitu krivicu i razvoj njegove svijesti o posljedicama po žrtvu i njene srodnike (osvještavanje) potpuno izostaju u procesu rehabilitacije i ovo se može smatrati jednom od najvećih mana sistema. Osuđeni, u pravilu, negiraju krivicu. Zapravo, zadržavaju stav koji su imali tokom sudskog procesa. Status i benefite tokom izdržavanja kazne nastoje ostvariti uvjerenjem u svoju nevinost, a ne sviješću o odgovornosti, tj. krivici. Potrebu redefinisavanja takvog stava zatvorsko osoblje najčešće registruje, ali ne radi sistematski na pitanju dizanja svijesti i uvida u krivicu. Ima čak slučajeva da zatvorsko osoblje “moralizira” što ne doprinosi promjeni stava. Ovdje se nalazi prostor za inovaciju modela, sadržaja i učesnika u tretmanu, a kvalitetna i dobro osmišljena biblioterapija može apsolutno biti jedna od tih metoda. Kvalitetno odabrane knjige, štiva ili članci koji se mogu ponuditi zatvoreniku na čitanje, te eventualni razgovori sa bibliotekarom (osobom koja obavlja tu aktivnost ukoliko već razgovori i sistemski rad sa vaspitačem na ovu temu izostaju) u velikoj mjeri mogu pomoći u sticanju uvida u vlastitu krivicu i razvijanje svijesti o posljedicama po žrtvu.

Tretman bi trebalo da osuđenom pomogne da osvjestiti sopstvene slabosti, da preuzme odgovornost za delikt. To su uslovi bez kojih nema promjena, odnosno, uslovi za otklanjanje (reduciranje) kriminogenih potreba što je suština procesa resocijalizacije. Sljedeća slabost sistema vezana je za *sistem pogodnosti i njegovu zloupotrebu*. Kvalitetno osmišljena biblioterapija koja može zainteresovati zatvorenika i držati njegovu motivaciju u zatvoru može, do određene mjere, smanjiti zloupotrebu ovih pogodnosti. Sistem pogodnosti predstavlja vrijednosti koje se dodjeljuju osuđenim licima kao nagrada za poželjne oblike ponašanja, odnosno, za uspjeh u realizaciji penološkog tretmana. Vanjske pogodnosti (sedmični vikendi, dopusti i korištenje godišnjeg odmora), i teorijski i empirijski, predstavljaju najsnažnije motivirajuće sredstvo, ponekad i jedini instrument koji potiče na promjene. Međutim, glavni kriterij za dodjeljivanje pogodnosti nije suština promjene unutar ličnosti nego manifestacija vanjskog ponašanja osuđenih lica za vrijeme izvršenja kazne. Upravi zatvora je stalo da sa osuđenima imaju što manje problema, a osuđenim licima da u KPZ-u provedu što manje vremena. Tako se stvara jedna sprega između uprave zavoda i osuđenika. Nažalost, to je svojevrsna *instrumentalizacija instituta* vanjskih pogodnosti. Promovisanje biblioterapije unutar zavoda i rad na poticanju interesa zatvorenika na čitanje, zasigurno bi motivisao zatvorenike da se usmjere na veće obrazovanje, do-edukaciju i sl. kako njihove bi šanse za mogućnost korištenja pogodnosti bile veće. Time bi i rezultati resocijalizacije bili bolji.

2.2. Biblioterapija i pritvorenici

Pritvorena lica su posebna kategorija i njima je biblioterapija skoro pa jedini vid terapije koji imaju na raspolaganju. Stoga je ovaj problem zahtijevao da bude posebno obrađen. Pritvorena, kao i osuđena lica, čine kategoriju lica lišenih slobode. I jedni i drugi nalaze se pod jurisdikcijom države mimo svoje volje. Pritvorena lica su, de facto, izvan sistema izvršenja kazne, jer nisu ni osuđeni. Neki od njih i neće biti osuđeni. No, time njihove deprivacije nisu manje. Dapače, trpe neka uskraćenja i frustracije kojih nema kod osuđenih lica. Time bi, slijedom duha Evropske konvencije o ljudskim pravima, obaveze države prema pritvorenim licima trebalo da dobiju dodatnu odgovornost. Status tih osoba bitno reducira njihove mogućnosti da se staraju o sebi, odnosno, da zadovoljavaju svoje potrebe. Sa psihološkog aspekta, pritvoreni trpe naglašenu neizvjesnost u pogledu svoje budućnosti. Poznato je da se neizvjesnost vrlo teško podnosi, nekad i teže od izrčene kazne. Taj teorijski stav potvrđuje i neposredno iskustvo, observacija ponašanja pritvorenih, kao i izjave mnogih osuđenih kad se s njima razgovara o fazi istrage, odnosno, pritvora.

Izolacija pritvorenih lica je intenzivnija u odnosu na osuđene. U pravilu, nalaze se u prostorijama manje kvadrature i sa manje drugih osoba. Ova lica nemaju mogućnost da rade. Tako su ugrožene i njihove biološke potrebe, ali i psihološke, odnosno potrebe za socijalnom mrežom. Siromašnja interpersonalna interakcija je opasnost za mentalno zdravlje pojedinca. Za razliku od osuđenih, pritvorena lica nemaju kontakta sa vaspitačima, odnosno psihologom. Zakonodavac je predvidio samo tzv. primarnu zdravstvenu zaštitu za ovu kategoriju lica lišenih slobode, u koju ne spada pomoć psihologa. (*O učesću pritvorenika u biblioterapiji više u poglavlju "Prikaz rezultata istraživanja"*) Kad se ima na umu da boravak u pritvoru može trajati i više od godinu dana, čak i više godina koliko može trajati postupak za teška krivična djela, jasno je da je riječ o ozbiljnoj deprivaciji i ozbiljnoj prijetnji za mentalno zdravlje pritvorenih osoba. Zato se i sugerise izmjena statusa pritvorenih lica, odnosno uslovi u kojima borave. Mogla bi se definisati neka specifična vrsta tretmana i za ta lica i a biblioterapija je jedna od pogodnih vrsta s obzirom da ne iziskuje nikakve zakonske, prostorne niti fizičke izmjene.

Istraživanje stanja u zatvorskim bibliotekama u zatvorskom sistemu u Bosni i Hercegovini¹⁴¹

Metodologija istraživanja

Autorice su obavile kvalitativno i kvantitativno istraživanje u pogledu stanja i korisnosti bibliotečkog fonda u zatvorima u BiH. S obzirom da na ovu temu do sada nisu rađena istraživanja u BiH, pisani ikakvi stručni ili projektni radovi, niti je vršen uvid u stanje u zatvorskim bibliotekama s bibliotečke tačke gledišta, ovo istraživanje predstavlja polazni osnov na kojem bi se u budućnosti mogla raditi specifična istraživanja ili projekti.

Autorice su prvenstveno sačinile jedan sveobuhvatan upitnik od 45 pitanja na osnovu kojega su prikupljeni podaci iz 12 kazneno-popravnih ustanova u BiH putem intervjua ili popunjavanja upitnika. Zatvorske ustanove od kojih su prikupljeni podaci za ovo istraživanje su¹⁴²:

KPZ poluotvorenog tipa Bihać
 KPZ poluotvorenog tipa Banja Luka
 KPZ poluotvorenog tipa Sarajevo
 KPZ poluotvorenog tipa Tuzla
 KPZ poluotvorenog tipa Bijeljina
 KPZ poluotvorenog tipa Trebinje
 KPZ poluotvorenog tipa Doboje
 KPZ poluotvorenog tipa Istočno Sarajevo
 KPZ poluotvorenog tipa Mostar
 KPZ poluotvorenog tipa Orašje
 KPZ zatvorenog tipa Zenica
 KPZ zatvorenog tipa Foča

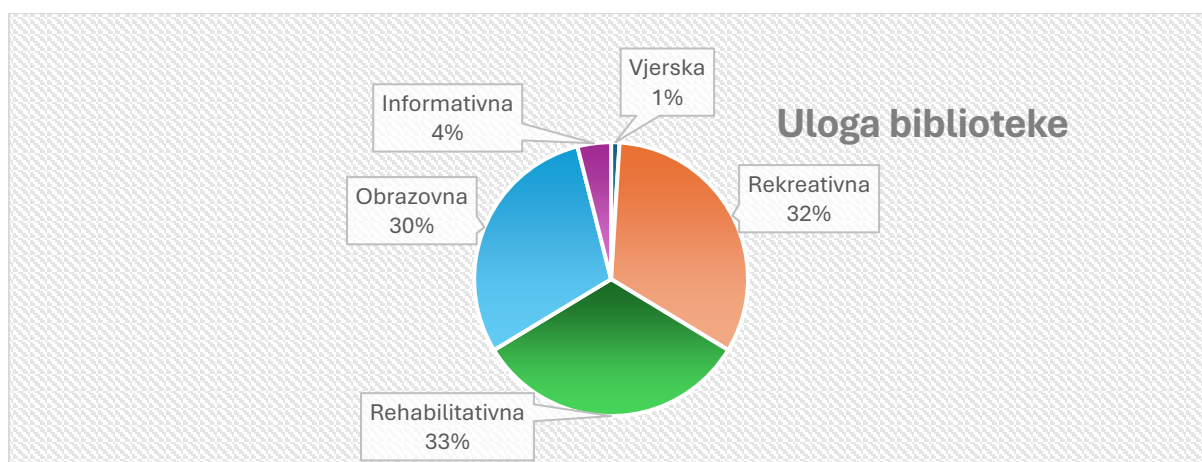
Anketni upitnik je poslužio da se kvalitetno izvrši skeniranje postojećeg stanja bibliotečkog fonda navedenih zatvorskih ustanova. Nakon prikupljanja podataka, izvršena je njihova selekcija i obrada. Upitnike su uglavnom popunjavali uposlenici, odnosno, članovi stručnog osoblja, a rjeđe uposlenici uprava zavoda.

Rezultati istraživanja

Istraživanje je pokazalo da sve navedene zatvorske ustanove imaju svoju biblioteku kao i to da je u svim ustanovama prostor prilagođen obavljanju bibliotečkih poslova i smještaju fonda, te da veliki dio njih ima prostor za čitaonicu. Kod samo polovine analiziranih ustanova rad biblioteke je regulisan unutrašnjim aktom, odnosno, aktom koji reguliše rad ustanove u cjelini (pravilnici o kućnom redu) ili aktima koji se odnose na rad biblioteke, dok preostale ustanove nemaju niakakv akt koji reguliše rad zatvorske biblioteke. Prema ocjeni onih koji su popunjavali upitnike, sumarni odgovori ukazuju da su najbitnije uloge biblioteka *obrazovna, rekreativna i rehabilitativna*, dok su vjerska i informativna uloga vrlo malo zastupljene (slika 1).

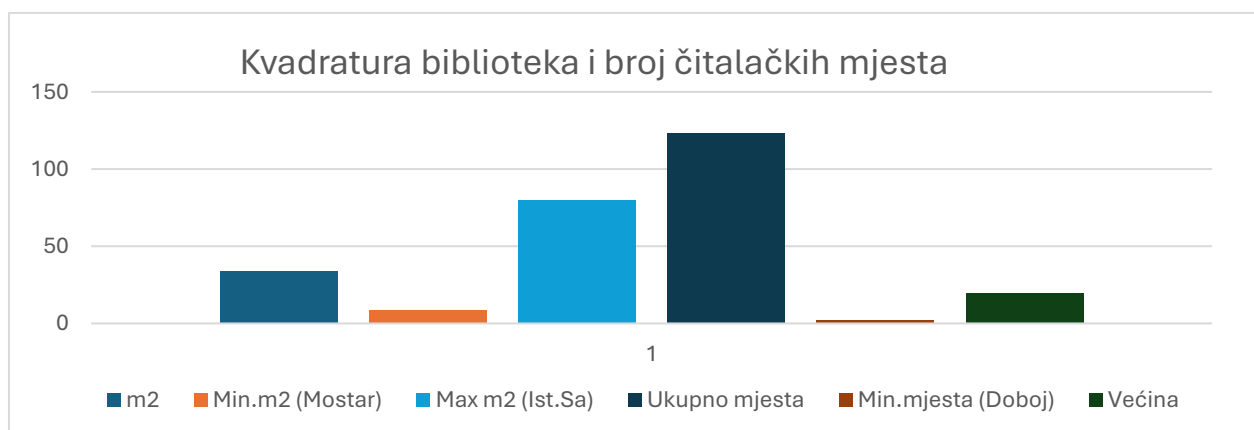
¹⁴¹ Pored autorica, u istraživanju odnosno u kreiranju upitnika za provođenje ankete je učestvovala i mr.sc Mirela Rožajac-Zulčić, rukovoditeljica Biblioteke Univerziteta u Sarajevu-Pravnog fakulteta.

¹⁴² Podaci od Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH ovom prilikom nisu prikupljeni, te autorice namjeravaju posvetiti poseban rad analizi uslova i tretmana u ovom Zavodu. Također, podaci iz KPZ Busovača nisu prikupljeni.

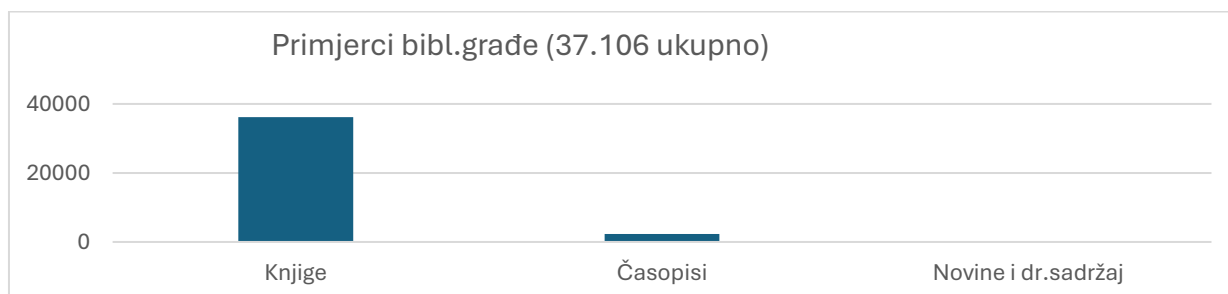
Slika 1.

Prosječna površina bibliotečkog prostora u BiH iznosi 34 m² i varira od zatvora do zatvora. Minimalan prostor za biblioteku posjeduje KPZ Mostar (9m²) dok je najveći prostor u KPZ Istočno Sarajevo (80 m²). Ovome treba dodati da se u KPZ Istočno Sarajevo u bibliotečki prostor ubraja i prostor koji koriste maloljetnici, zatvorenice, te muskarci. Ukupan broj čitaoničkih mjesta u BiH iznosi 124, od čega je najmanje predviđeno u KPZ Doboju (2 mjesta) dok većina zatvora ima oko 20 čitaoničkih mjesta (slika 2).

Slika 2

Ukupan bibliotečki fond u ustanovama koje su učestvovala u istraživanju iznosi preko 37.000 primjeraka bibliotečke građe od čega su većina knjige (preko 36.000) a ostalo su časopisi, novine i drugi, mahom vjerski, sadržaji (Slika 3).

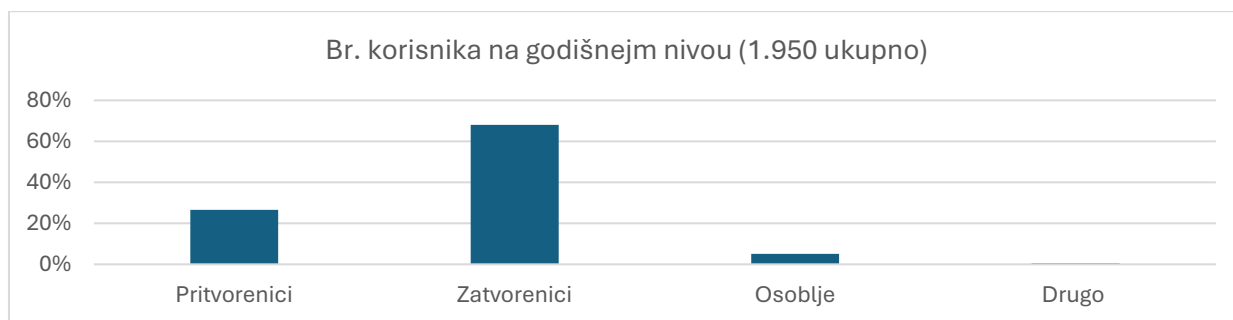

Slika 3

Međutim, skoro sve zatvorske ustanove dijele isti problem, a to je nedovoljna bibliotečka građa, odnosno literatura prilično zastarjelih naslova, zbog čega ističu **potrebu za proširenjem i aktueliziranjem postojećeg fonda, za bogaćenjem bibliotečke građe i nabavkom novih naslova,**

posebno bestselera. Svi ističu problem otežane nabavke novih naslova, zatim probleme informatizacije - nedostatak softwera, stručnost lica, te negdje i nezainteresovanost korisnika (KPZ Orašje). Kad se ovome doda rahabilitativna svrha čitanja, odnosno biblioterapija, možemo zaključiti da bibliotekski fond u zatvorima u BiH ne odgovara u potpunosti potrebama zatvorenika kao najbrojnijih korisnika.

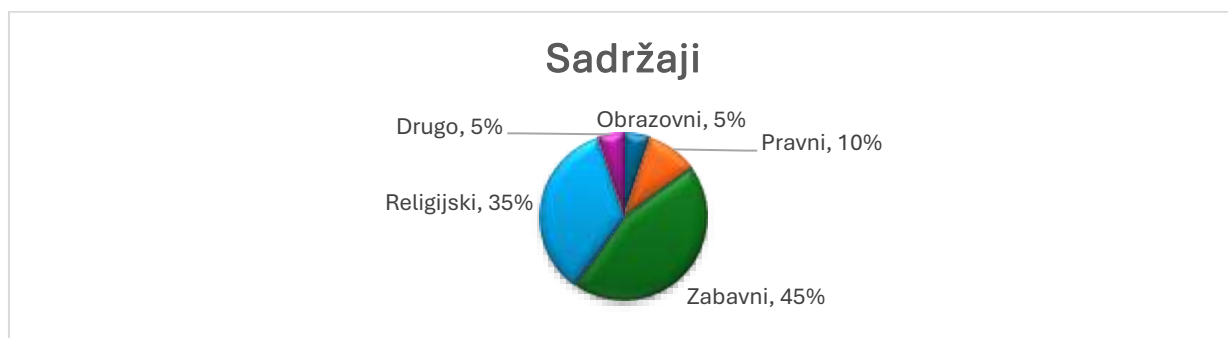
Ukupan broj korisnika na godišnjem nivou iznosi 1950 (okvirno jer broj varira iz godine u godinu), a najčešći korisnici su zatvorenici (68%), a zatim dobar procenat čine pritvorenici (27%), te osoblje zavoda (5%) i izvršioc prekršajnih djela (1%). (Slika 4)

Slika 4.

Osoblje koje je davalo odgovore na upitnike izjasnilo se da su biblioteke u zatvorima *apsolutno potrebne zbog uspješnijeg tretmana*, odnosno, kvalitetnijeg provođenja vremena, sticanja novih znanja, boljeg mentalnog zdravlja, proširivanja vokabulara, razvijanja komunikacijskih vještina, empatije, unapređenja kognitivnih sposobnosti, redukcije stresa kao i ostalih sličnih benefita. Uprkos činjnici da se svo stručno osoblje koje je davalo odgovore na upitnik, kao i uprave zavoda, izjasnilo da je biblioteka u zatvorima veoma potrebna, nijedan zavod, osim KPZ Istočno Sarajevo, *nema predviđena godišnja sredstva za nabavku bibliotečke građe*, te se ista uglavnom dobija putem *poklona i donacija a znatno manje kupuje iz vlastitih sredstava*. Ovim podacima treba dodati činjenicu da se odabir literature najviše vrši na osnovu *interesa i potreba korisnika* (dakle, uglavnom zatvorenika i pritvorenika) a manje na osnovu obrazovnih programa zatvorskih ustanova. *Ove dvije spomenute kontradiktornosti upućuju na to da interesi i potrebe zatvorenika i pritvorenika u pogledu sadržaja čitanja i korištenja literature u najvećoj mjeri ostaju zanemareni te tako njihove kriminogene potrebe ostaju neadekvatno tretirane u smislu biblioterapije kao tretmana.*

Sadržaji koji se najčešće koriste, odnosno, literatura koja je na raspolaganju a koja se najviše čita je u najvećoj mjeri zabavnog karaktera (romani, beletristika), zatim slijedi religijski sadržaj, te pravni (u najvećoj mjeri su to ZIKS-ovi i podzakonski akti koji regulišu rad ustanove i prava pritvorenih i osuđenih lica), te ostala literatura koja je na raspolaganju (Slika 5.)

Slika 5

Kad ovome dodamo ranije navedenu činjenicu da je zabavna literatura uveliko zastarjela i da je u svim ustanovama najveći problem nabavka novih naslova i sadržaja novijeg datuma, možemo sa sigurnošću ukazati na problem koji govori da se zatvorena i pritvorena lica nalaze u jednom sistemu koji doprinosi i njihovoj mentalnoj stagnaciji i time opstruira proces njihove psiho-socijalne rehabilitacije tokom izdržavanja kazne, odnosno, boravka u zatvoru.

Ni u pogledu organizacije rada zatvorskih biblioteka i savremenosti upravljanja bibliotečkim fondom situacija nije puno bolja. Dosta biblioteka ima računare ali nijedna nema neki specijalizovani softver za rad biblioteka (ako se izuzme vođenje evidencija u Wordu ili redovnim programima u okviru Office-a). Jedino biblioteke u KPZ Foča i Istočno Sarajevo imaju pristup internetu, a pristup osuđenika internetu je omogućen jedino maloljetnicima koji borave u odjeljenju KPZ Istočno Sarajevo, uz nadzor vaspitača, dok svi ostali osuđenici nemaju nikako pristup internetu u okviru biblioteke. Što se tiče posjedovanja specifične građe i pružanja usluga korisnicima s kognitivnim ili fizičkim poteškoćama, od ukupno 12 ispitanih zatvora, samo KPZ Banja Luka i Istočno Sarajevo pružaju olakšice invalidnim licima i onima koji nisu u mogućnosti da dođu do biblioteke tako što im nude i donose izabrane knjige. Samo u pola biblioteka se pružaju posebni programi i to su uglavnom programi opismenjavanja i vrlo malo čitalački klubovi, dok je u KPZ Foča ranije postojala odlična praksa novinarske sekcije u kojoj je izdavan časopis „Horizont“, ali danas u tom KPZ-u ne postoji nikakav program u biblioteci. Nadalje, samo jedna zatvorska ustanova (KPZ Bijeljina) ima svog bibliotekara, odnosno, stručnu osobu koja obavlja ove poslove i to je vaspitač za prosvjetni rad, dok u ostalim zavodima izdavanje knjiga vrše ili zatvorenici (koji su mahom SSS) uz nadzor vaspitača ili drugog stručnog lica ili referenti ili vaspitači za kulturno-prosvjetni rad. Ukupno 7 od 12 ispitanih ustanova ima saradnju sa drugim bibliotekama i to je uglavnom saradnja sa javnim/gradskim bibliotekama i donekle sa obrazovnim ustanovama. S obzirom da zatvorske biblioteke ne posjeduju noviju bibliotečku građu, ta saradnja se kod svih ustanova uglavnom bazira na razmjeni knjiga, odnosno, pozajmljivanju i korištenju knjiga iz javnih biblioteka i obrazovnih institucija, ali i na donaciju knjiga zatvorskim bibliotekama.

Zaključna razmatranja

Biblioterapija je zasigurno jedna od metoda koja uveliko može doprinijeti uspješnijoj i efikasnijoj resocijalizaciji zatvorenika, ali i do velike mjere premostiti neke probleme i potreškoće u ukupnom procesu tretmana. Postojeće stanje u pogledu obima i sadržaja bibliotečkog fonda, a zatim u pogledu kvaliteta i savremenosti ponude usluga i programa u zatvorskim bibliotekama ne zadovoljava potrebe zatvorenika u zatvorima u BiH. To uveliko otežava i usporava proces resocijalizacije i psiho-socijalne rehabilitacije osuđenika tokom izdržavanja kazne, ali i negativno utiče na boravak pritvorenika u zatvorima. Zatvorske biblioteke su jednoglasno ocijenjene apsolutno potrebnim ali se istovremeno oslanjaju na dobijanje knjiga putem poklona i donacija a vrlo malo na nabavku iz vlastitih sredstava koja je uveliko otežana. U cilju obezbjeđenja kvalitetnije resocijalizacije zatvorenika, neophodno je unaprijediti, kako stanje u pogledu obogaćivanja i osavremenjivanja bibliotečkog fonda, tako i u pogledu pružanja posebnih usluga i osmišljavanja i primjene posebnih programa rada. Pri tome je neophodno bibliotečki fond, usluge i programe prilagoditi kriminogenim potrebama korisnika (zatvorenika i pritvorenika), kao i njihovim sposobnostima i mogućnostima. U pogledu bogaćenja i obnavljanja knjižnog fonda, neophodno je ili planirati adekvatna sredstva za ovu svrhu i raditi na njihovom obezbjeđivanju ili aktivno realizovati potraživanje donacija za fond kroz pozive potencijalnim donatorima i javno promovisanje značaja biblioterapije u zatvorima. Potrebno je promovisati ulogu biblioteka u rehabilitaciji osuđenika, ali i zatvorena i pritvorena lica više zainteresovati za ovu vrstu terapije. Kako bi se olakšao rad licima koja su zadužena za obavljanje poslova bibliotekara, bili oni osuđena ili uposlena lica, a time i korisnici više zainteresovali za čitanje knjiga, potrebno je raditi na informatizaciji rada biblioteka i uvođenju adekvatnih softvera za tu svrhu. U postojećim uslovima, navedeni ciljevi se mogu postići jedino zajedničkim radom i angažmanom uprava zavoda, naučnih i stručnih krugova i nevladinog sektora, koji će, svako u okviru svojih nadležnosti i mogućnosti, doprinijeti poboljšanju kvaliteta rada zatvorskih biblioteka i većoj uspješnosti resocijalizacije i rehabilitacije zatvorenika.

Korištena literatura

- Babić, V., Josipović, M. i Tomašević, G. 2006. Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika. U *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13 (2): 685-743. Preuzeto 07.11.2021. <https://hrcak.srce.hr/87649> ;
- Kovčo, I. 2001. Kazna zatvora - zašto i kuda? U *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 8, br. 2: 117-136. Preuzeto 23.01.2022. <https://hrcak.srce.hr/87084>;
- Macanović, N. 2011. *Resocijalizacija osuđenih lica*. Banja Luka: Besjeda;
- Macanović, N. 2012. Funkcionisanje zatvora i resocijalizacija osuđenih lica. U *Defendologija*, Vol.15, br. 31: 33-44. Preuzeto 11.05.2023. https://www.researchgate.net/publication/272989448_FUNKCIONISANJE_ZATVORA_I_RE_SOCIJALIZACIJA_OSUDENIH_LICA
- Milutinović, M. 1977. *Penologija-nauka o izvršenju krivičnih sankcija i resocijalizaciji osuđenika*. Beograd: Savremena administracija;
- Pleh, V. 2012. Nacionalni preventivni mehanizam protiv torture i njegova uspostava u Bosni i Hercegovini. U *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, God. 55 (2012): 459-481. Preuzeto 15.01.2022. <http://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2014/08/Godisnjak-2012.pdf>
- Sijerčić-Čolić, H. 2007. Evropska zatvorska pravila (2006). U *Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu*, godina L, str. 465-494;
- Sijerčić-Čolić, H. i Vranj, V. 2011. *Uvod u penologiju i izvršno krivično pravo Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu;
- Vranj, V. 2010. Zatvorski sistem u Bosni i Hercegovini: stanje u praksi, problemi i načini njihovog prevazilaženja. U *Pravo i pravda, časopis za pravnu teoriju i praksu.*, IX (1): 303 – 325;
- Vranj, V. i Bisić, M. 2011. *Primjena propisa o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Bosni i Hercegovini (zbirka propisa, stručnih mišljenja i sudskih odluka)*. Sarajevo: Privredna štampa;
- Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera. Službeni glasnik BiH broj 13/05, 53/07, 97/07 i 12/10;
- Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine. Službene novine FBiH broj 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11;
- Zakonu o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske. (2018). Službeni glasnik RS broj 63/18;
- Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. (2011). Službeni glasnik Brčko Distrikta broj 31/11;
- Pravilnik o kriterijima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora : Službeni glasnik BiH, broj 37/09 - prečišćen tekst;
- Pravilnik o kriterijima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora: Službene novine FBiH, broj 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11 i 29/21;

PRISON LIBRARIES IN THE PRISON SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Prof. Dr. Vildana Pleh

Associate Professor at the University of Sarajevo - Faculty of Law

Alma Ljubica Kovačević

Founder and President of the "Crime Suppression and Resocialization Initiative (CSRI)"

Abstract: *The goal of sentencing and execution of a prison sentence is primarily resocialization and reintegration of the perpetrator into society, after its execution. In the prison system and the prison system, various ways of achieving the stated goals are foreseen through programs and treatments that are carried out through activities that prisoners perform in prisons, such as: work, education, adequate use of free time, various special educations, then sports activities, creative workshops, reading books, writing literary works, carrying out a series of therapies within the rehabilitation program that are connected to the above activities, etc. In this direction, the authors of this paper presented the importance of the existence of libraries and the richness of the library fund, as well as the state of prison libraries in the prison system in Bosnia and Herzegovina. After a short introduction to the prison system and the prison system in BiH, they paid special attention to therapeutic work and the importance of libraries for rehabilitation, then education, the importance of various special educations, some training in the field of informatics, and reading books in their free time as a form of creative and therapeutic workshops. A very important part of the work is the results of research on the state of libraries in the prison system in Bosnia and Herzegovina and the answer to the hypothesis "Library fund in prisons in Bosnia and Herzegovina does not meet the needs of prisoners". After conducting interviews and analyzing questionnaires conducted in several prisons in BiH, the authors draw conclusions about the number and content of the library fund, concluding whether the current situation meets the needs of prisoners in prisons. In the end, they suggest how to improve the situation in prisons in terms of enriching prison libraries, and therefore enable the implementation of education programs, useful use of free time and, ultimately, ensure better resocialization.*

Key words: *prison system, Bosnia and Herzegovina, libraries, education, therapy, resocialization.*